

Проанализировано вариантное ударение глаголов, что обусловлено художественно-поэтическими ситуациями и неустойчивость ударения того времени.

Ключевые слова: ударение, акцентирование, акцентный тип, вариантное ударение, глаголы

Lehka Lesia. Accent characteristics of verbs with the suffix -y- in Lesya Ukrainka's poetry. The article deals with the specific features of accentuation of verbs with the suffix -y- in the poetic speech of Lesya Ukrainka. The peculiarities are compared with the modern Ukrainian literary norm and the poetic speech of the XIXth – XXth centuries. The research shows the stylistic load of an accent in the analyzed verbs. In Lesya Ukrainka's poetry these verbs are represented with two types of accentuation: root and root-suffix. The lack of stability and artistic-poetic situations determined the variant accentuation.

Key words: accent, accentuation, accent type, variant accentuation of verbs.

УДК 811.161.2'367.335

Тетяна Масицька

ПРИЧИНОВА СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ЗАЛЕЖНІСТЬ У СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕННЯХ

У статті схарактеризовано складнопідрядні речення як дериваційну базу простих ускладнених речень. Вказано, що синтаксична нерівноправність засвідчує наявність у структурі складнопідрядного речення головної і підрядної предикативних частин, тому синтаксично залежна причинова підрядна частина підпорядкована головній частині. Основну увагу спрямовано на аналіз підрядних частин із причиновою семантико-синтаксичною залежністю. Визначено, що причинову семантико-синтаксичну залежність формують підрядні сполучники. Підрядні частини причини складнопідрядного речення виражають власне-причинову і невластиво-причинову семантико-синтаксичну залежність. З'ясовано, що складнопідрядні речення із залежною підрядною причиновою частиною виступають вихідними конструкціями для похідних простих ускладнених речень із причиновою залежністю, що представлена причиновими синтаксемами. Згортання предиката підрядної конструкції в складнопідрядних реченнях із причиновою семантико-синтаксичною залежністю трансформує реченнєву конструкцію в просте неелементарне речення.

Ключові слова: складнопідрядне речення, просте ускладнене речення, причинова семантико-синтаксична залежність.

Обґрунтування наукової проблеми та її значення. Проблематика складнопідрядних речень як синтаксичних одиниць вищого рівня продовжує цікавити мовознавців, що викликано низкою дискусійних питань, які висвітлюють особливості конструювання складних речень і їхніх компонентів. Р. О. Христіанінова слушно зауважує: «Проблема складнопідрядних речень і дотепер остаточно не розв'язана, що зумовлено як складністю самих цих синтаксичних одиниць, так і постійним розвитком граматичної теорії, яка відкриває все нові й нові аспекти дослідження граматичної системи мови» [27, с. 9]. Особливість складнопідрядного речення визначена характером відношень між його частинами, які на думку І. Р. Вихованця, необхідно досліджувати з оперттям на власне-семантичний, семантико-синтаксичний і власне-синтаксичний аспекти, зважаючи на нетотожний характер перших двох аспектів, властивих семантичній структурі речення у двох її виявах – власне-семантичному і семантико-синтаксичному (мають часткову подібність), а власне-синтаксичний (формально-синтаксичний) визначає тип синтаксичного підрядного зв'язку між частинами, що засвідчує відмінність між власне-семантичним і власне-синтаксичним аспектами [2, с. 144].

Кожний аспект структури складнопідрядного речення ґрунтується на типах відношень між головною і підрядною частинами. Досліджуючи специфіку складнопідрядних речень із позицій граматики залежностей, необхідно визначити й проаналізувати вихідні предикатні семантико-синтаксичних залежності в складнопідрядних конструкціях, зокрема причинову семантико-синтаксичну залежність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику складнопідрядного речення витлумачують І. Р. Вихованець [2–4], К. Г. Городенська [5–7], А. П. Загнітко [11; 12], М. В. Мірченко [21], Р. О. Христіанінова [27], Н. В. Гуйванюк [8], К. Ф. Шульжук [28] та інші. О. Г. Межов виокремлює причинові мінімальні семантико-синтаксичні одиниці, які відображають причиново-наслідкові відношення між підрядною і головною частиною складнопідрядного речення [20]. Крім того, значне зацікавлення для мовознавців становлять особливості конкретних типів підрядних частин у складнопідрядних реченнях: займенниково-співвідносні [17]; просторово-ототожнювальні [1]; порівняльні [13]; допустові [16]; підрядні прикомпаративні [18]; прислівного типу [22]; умовні [23]; з'ясувальні [25]; причини [10]; із корелятами якісно-кількісної семантики [26]; із синкретичними типами під-

рядності [14]. Увагу насамперед спрямовано на формально-граматичний аспект складнопідрядних речень, на їхню семантико-синтаксичну організацію та особливості сполучних засобів. Однак проблематика визначення складнопідрядних речень із залежними підрядними частинами, що позначають причину і становлять дериваційну базу простих ускладнених конструкцій, потребує окремого вивчення з позицій граматики залежностей.

Мета статті – дослідження причинової семантико-синтаксичної залежності як вихідної предикатної залежності в складнопідрядних конструкціях. Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі **завдання**: 1) схарактеризувати складнопідрядне речення із залежною підрядною причиновою частиною як вихідну конструкцію для похідного ускладненого речення; 2) проаналізувати причинову семантико-синтаксичну залежність у складнопідрядному реченні; 3) визначити особливості утворення причинової семантико-синтаксичної залежності; 4) розмежувати власне-причинову і невласне-причинову залежності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Причинова семантико-синтаксична залежність представлена в складнопідрядному реченні й указує на подію або явище, яке утворює іншу подію або явище. Значеннєві різновиди причинової залежності досить розгалужені: власне-причина, мотив, обґрунтування, підтвердження, доказ, свідчення, привід, зачіпка, поштовх, стимул тощо [24, с. 577; 21, с. 139–141; 9, с. 224]. На думку Р. О. Христіанінової, «труднощі в розмежуванні цих значень призводять до того, що, аналізуючи складнопідрядні речення, здебільшого виокремлюють і описують два типи причинових відношень без подальшої їхньої деталізації – власне-причинові та невласне-причинові (інші назви – причиново-аргументувальні, відношення приводу й наслідку, відношення обґрунтування)» [27, с. 190]. Причиною поділу підрядних частин на власне-причинові та невласне-причинові є протиставлення спостережуваного явища, усвідомлення того, що ми спостерігаємо. Відображувані явища у власне-причинових реченнях є спостережуваними, стосуються зовнішнього світу. У причиново-аргументувальних реченнях підрядна частина позначає не причину явища головної частини, а спостережувану ознаку [15, с. 353–355].

Складнопідрядні речення із залежною підрядною причиновою частиною виступають вихідними конструкціями для похідних прос-

тих ускладнених речень із причиновою залежністю, що представлена причиновими синтаксемами. Речення цього типу поділяють на односуб'єктні та двосуб'єктні. В односуб'єктних реченнях підмет спільний для головного і підрядного речень. Дія в підрядній частині одночасно проходить із дією в головному реченні. Переважно в таких структурах зреалізована видо-часова узгодженість головної і підрядної частин, напр.: *І жалкує він гірко, що скупо та мало він писав у листах до старої своєї* (А. Малишко). У двосуб'єктних реченнях дію в головній і підрядній частинах виконують різні суб'єкти, тобто в обох частинах представлено різні підмети чи головні члени речення (в односкладних реченнях), напр.: *Тепер його ніхто не бачив, бо він був сам на сам із річкою* (Григорій Тютюнник) [28, с. 288].

На причинову залежність вказують прості сполучники *бо, що, оскільки, адже*; складені сполучники *тому що, через те що, завдяки тому що, з тим що, у зв'язку з тим що, через те що*; парні сполучники *а що ... то* і под. У простих неелементарних реченневих конструкціях, утворених від складнопідрядних речень, напр.: *Син же його, мій чоловік, зробивсь активістом, не з користі, а тому що повірив...* (В. Барка) → *Син же його, мій чоловік, зробивсь активістом через віру*; *...я не могла вислуховувати ніяких слів співчуття, тому що вважала себе винною в усьому* (Л. Денисенко) → *...я не могла вислуховувати ніяких слів співчуття через свою провину* компоненти *через віру, через провину* є згорненими підрядними елементарними конструкціями: *Син повірив; Я вважала себе винною*. Із формально-граматичного боку такі компоненти займають позиції другорядних членів речення, залежних від підметово-присудкової основи. Із семантичного боку компоненти *через віру, через провину* мають залежність від конструкцій: *Син же його, мій чоловік, зробивсь активістом, не з користі; Я не могла вислуховувати ніяких слів співчуття*, конденсують конструкції: *Син повірив; Я вважала себе винною* та виражають причинову семантико-синтаксичну залежність.

У власне-причинових складнопідрядних реченнях функціонує причиново-наслідкова залежність. Подібні міркування висловлює Р. О. Христіанінова, вказуючи, що в цих реченнях причинові семантико-синтаксичні відношення безпосередньо корелюють із власне-семантичними відношеннями «причина-наслідок» [27, с. 190].

Трансформація наслідкової залежності в причинову – результат комунікативної функції підрядної частини. Із формально-синтаксич-

ного погляду конструкції з причиново-наслідковою залежністю є завжди складними і сформовані з двох предикативних частин: – *Видно, щось порушено в ній [природі], бо дедалі частіше лихоманить її останнім часом* (О. Гончар); *Так само не став пропонувати гру Коломеї, <...> тому що вона була захищена п'ятим обручем весни – своєю зеленою неторканістю* (Ю. Андрухович); *Сам Тютюнник не зможе прийти, як планувалося раніше, оскільки займатиметься організаційними питаннями у прикордонній смузі* (В. Шкляр). Причинова підрядна залежна конструкція дериваційно корелює з детермінантом (формально-синтаксичний аспект реченнєвої структури), вираженим залежним субстанційним компонентом у прийменниково-відмінкових формах:

від + род. відм., з + род. відм., внаслідок + род. відм., у силу + род. відм., у результаті + род. відм., з приводу + род. відм., з нагоди + род. відм., напр.: *Цей вигук вихопився з грудей у Сергія мимохіть, <...> тому що пролунали слова молитви* (І. Білик) → *Цей вигук вихопився з грудей у Сергія мимохіть від слів молитви; Вона в дуже нехорошому стані і моральному, і фізичному, тому що часто хворіє* (О. Іваненко) → *Вона в дуже нехорошому стані і моральному, і фізичному внаслідок хвороби; Доданий у профільній старшій школі один рік аж ніяк не вирішує проблему, тому що для неї розроблятимуться окремі цілісні самодостатні курси* («Дивослово», 2015) → *Доданий у профільній старшій школі один рік аж ніяк не вирішує проблему внаслідок розробки окремих цілісних самодостатніх курсів;*

через + знах. відм., за + знах. відм., з огляду + знах. відм., зважаючи на + знах. відм., напр.: *...ти мене не любиш, тому що мені заздриш...* (Л. Денисенко) → *Ти мене не любиш через заздрість; Подібні метафори ми відносимо до простих типів – метафоричних словосполучень різного компонентного складу, оскільки вони мають один метафоричний компонент...* (Н. Слобода) → *Зважаючи на один метафоричний компонент, подібні метафори ми відносимо до простих типів – метафоричних словосполучень різного компонентного складу;*

завдяки + дав. відм., напр.: – *Може, тому що фронтовик щодня зустрічається з смертю віч-на-віч, – уголос міркував зараз Антонович, – він пізнає краще за інших справжню ціну життя* (О. Гончар) → *Він пізнає краще за інших справжню ціну життя завдяки зустрічам зі смертю віч-на-віч;*

за + ор. відм., напр.: *Тому що грошей не було, Петровський одяг шинель і поплентався в другий кінець міста до матері по карбованець* (О. Іваненко) → *За браком грошей Петровський одяг шинель і поплентався в другий кінець міста до матері по карбованець*; – *Перемагає, тому що їх дуже багато* → *Перемагає за їхньою кількістю* («Дзеркало тижня», 2007).

Залежні субстанційні синтаксеми представлені не лише предикатом підрядної частини складнопідрядного речення, але й предикатно-синтаксемними структурами, про що засвідчує поєднання прийменника не з відпредикатним іменником, а з іменником-аргументом, зумовленим згорненим предикатом на рівні формально-синтаксичної структури, пор.: *Хлопець не потрапив на змагання, тому що заборонила мати* → *Хлопець не потрапив на змагання через матір*; *Син помстився ворогові, тому що той скривдив батька* → *Син помстився ворогові за батька*. Форма детермінанта прийменник + відпредикатний іменник-аргумент (у реченнях *через матір, за батька*) є дериватом іншої похідної форми: прийменник + відпредикатний іменник (відповідно *через заборону матері, за кривду батька*), утвореної на першому етапі деривації – у процесі згортання підрядної частини із значенням причини (відповідно *Заборонила мати; Він скривдив батька*) [5, с. 20].

Найуживанішим сполучником, що вказує на власне-причинову залежність, є недиференційований сполучник **бо** реалізований у різних функційних стилях: *В тебе ж серце живе, бо ще б'ється!* (Леся Українка); *...погляди їхні в задумі вбирають місячні марева, бо це ж настає та мить особлива...* (О. Гончар); *Ніхто не може назвати балансу в цифрах, бо імпортна продукція заходить в Україну, як правило, за чорними або сірими контрабандними схемами* («Дзеркало тижня», 2009); *Цей сполучник недиференційований, бо може передавати не один відтінок протиставного значення, а кілька* (І. Слинько). Зазвичай підрядна залежна частина із сполучником **бо** перебуває після головної. На власне-причинову залежність також вказують сполучники *тому що, через те що, що, а що ... то*. Цілком погоджуємося з думкою Р. О. Христіанінової, яка постулює: «Сполучники **тому що, через те що** втратили первинну семантику складових компонентів і набули недиференційованого причинового значення, про що свідчить можливість взаємної заміни сполучників **бо, тому що, через те що** практично без обмежень» [27, с. 191]. Сполучники *бо, тому що, через*

те що, позаяк здатні формувати власне-причинову залежність, яку виражають підрядні речення як у постопозиції щодо головного частини складнопідрядного речення: *В цьому Сивоок не вбачав нічого дивного, бо вже давно закріпив спільність між богами і дідом Родимом* (П. Загребельний); *Це було важливо, тому що в той час я не мав машини* (Л. Денисенко); *Це господь зробив потоп, через те що люди стали дуже грішними* (І. Білик); *...Ходя змайстрував собі справжнього лука, позаяк отаман заборонив стріляти у лісі...* (В. Шкляр); так і препозиції, напр.: *Бо матеріали для цього неодмінно мають бути натуральні, музичний інструмент пластмаси не любить, усе штучне глушить, убиває в ньому звук* (О. Гончар); *І тому що вони (їх була більшість) не могли стати на моїй ступіні, мусила я до них знизатися* (О. Кобилянська); *І через те що ніхто не відповів, Бразд сказав...* (С. Скляренко); *Позаяк газета «Голос колгоспника» цього дня не виходить, я займався підготовкою до друкування бланків, замовлених районною заготконторою* (В. Дрозд).

Досить рідко на власне-причинову залежність указують сполучники *аби, щоб*, трансформовані зі сфери цільової семантико-синтаксичної залежності, напр.: *Аби знаття, то я б лучав його в потилицю!* (П. Загребельний); *Не можуть повірити, щоб від такого добра відмовлявся* (О. Гончар). Використання цих сполучників у складнопідрядних реченнях із власне-причиноюю залежністю обмежене з боку головної частини, яка виражає семантику «заперечення».

Невласне-причинова залежність сформована тими самими сполучниками, що формують власне-причинову залежність, однак семантичне навантаження підрядної частини, що виражає невластне-причинову залежність, є лише зовнішнім чи побічним свідченням, що служить аргументом для висновку про повідомлюване в головній частині: *Звісно, літа беруть своє, бо за десятьох довелось різних шквалів пережити на своєму крутому віку* (О. Гончар); *...імітація є знанням, тому що знання є імітацією* (Т. Прохасько).

Складені сполучники *тому що, через те що, у зв'язку з тим що, завдяки тому що, тим що, зати́м що* і под. іноді можуть бути розчленовані, і тоді перші компоненти *тому, через те, тим* виконують роль співвідносних вказівних слів у головній частині і стають логічно наголошеними центрами складнопідрядного речення: *Може, через те, що нас зосталося лише троє, він [Біжу] раптом ніби прокинувся*

(В. Шкляр); *На жаль, це стало можливим через те, що Угорщина є частиною ЄС, і уряд мав змогу позичати гроші* («Дзеркало тижня», 2009).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Складнопідрядне речення є різновидом складних конструкцій, у яких одна предикативна частина залежить від іншої предикативної частини і підпорядкована їй за допомогою підрядного зв'язку. Синтаксична нерівноправність засвідчує наявність у структурі складнопідрядного речення головної і підрядної предикативних частин. Синтаксично залежна причинова підрядна частина підпорядкована головній частині складнопідрядного речення. Підрядні частини причини складнопідрядного речення виражають власне-причинову і невласне-причинову семантико-синтаксичну залежність. Згортання предиката підрядної конструкції в складнопідрядних реченнях з причиновою семантико-синтаксичною залежністю трансформує реченнєву конструкцію в просте неелементарне речення, тому перспективними вважаємо дослідження похідної предикатної причинової семантико-синтаксичної залежності в простому ускладненому реченні.

Література

1. Арделян М. В. Складнопідрядні просторово-ототожнювальні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. В. Арделян. – Х., 2002. – 19 с.
2. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення : [монографія] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : [підручник] / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
4. Вихованець І. Р. Складнопідрядне речення / І. Р. Вихованець // Українська мова : енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2000. – С. 557.
5. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
6. Городенська К. Граматичний словник української мови: сполучники / Катерина Городенська. – Херсон : ХДУ, 2007. – 340 с.
7. Городенська К. Г. Сполучники української літературної мови : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Ін-т укр. мови ; Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. – 208 с.
8. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць : [монографія] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 1999. – 336 с.
9. Дубовик Л. Формальні засоби реалізації категорії причини / Людмила Дубовик // Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту : [зб. наук. праць]. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. – Вип. II. – С. 224–234. – (Серія «Лінгвістика»).

10. Дубовик Л. Типологія синтаксичних зв'язків у складнопідрядних реченнях з підрядними причинами / Людмила Дубовик // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту : [зб. наук. пр.]. – Херсон : ХДУ, 2006. – Вип. III. – С. 35–38.
11. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису : [монографія]. – [Вид. 3-тє, виправл. і доп.] / А. П. Загнітко. – Донецьк : Дон ДУ, 2008. – 294 с.
12. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Морфологія. Синтаксис : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ «ВКФ “БАО”», 2011. – 992 с.
13. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / М. С. Заборна. – Х., 1997. – 18 с.
14. Зарицька В. Г. Синкретичні типи підрядності в системі складного речення автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Зарицька. – Дніпропетровськ, 2005. – 19 с.
15. Золотова Г. А. Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова, Н. К. Оніпенко, М. Ю. Сидорова / [под общ. ред. Г. А. Золотовой]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, Ин-та русского языка РАН, 1998. – 528 с.
16. Ковальова Н. О. Структурні, логіко-семантичні і функціональні типи допустових речень у сучасній науковій мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. О. Ковальова. – Дніпропетровськ, 2005. – 18 с.
17. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.02 «Українська мова» / С. В. Ломакович. – К., 1993. – 52 с.
18. Мараховська В. Г. Типи складнопідрядних речень з підрядними прикомпаративними : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. Г. Мараховська. – Запоріжжя, 1998. – 23 с.
19. Мачак О. Ю. Синтаксична структура складнопідрядних речень з інтенсивно-допустовою семантикою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. Ю. Мачак. – Кіровоград, 2010. – 20 с.
20. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : [монографія] / О. Г. Межов / [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. – 464 с.
21. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій : [монографія]. – [Вид. 2-ге, переробл.] / М. В. Мірченко ; [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.
22. Орехов В. В. Функціонально-комунікативні вияви складнопідрядних речень прислівного типу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / В. В. Орехов. – Донецьк, 2006. – 20 с.
23. Руденко Н. Семантичні групи складнопідрядних речень з умовною модальністю в сучасній українській літературній мові / Наталія Руденко // Лінгвістичні студії : зб. наук. пр. / відп. ред. Г. І. Мартинова. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – С. 94–99.

24. Русская грамматика : в 2 т. / [гл. ред. Н. Ю. Шведова]. – М. : Наука, 1980. – Т. 2 : Синтаксис. – 709 с.
25. Савченко А. Л. Конструктивні особливості прислівних складнопідрядних речень з'ясувального типу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. Л. Савченко. – Дніпропетровськ, 1999. – 14 с.
26. Ткач О. В. Складнопідрядні речення з корелятами якісно-кількісної семантики в сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Ткач. – Х., 2000. – 18 с.
27. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові : [монографія] / Р. О. Христіанінова ; [відп. ред. І. Р. Вихованець]. – К. : Ін-т укр. мови ; Вид. дім Дмитра Бураго, 2012. – 368 с.
28. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : [підручник] / К. Ф. Шульжук. – К. : Вид. дім «Академія», 2004. – 408 с.

References

1. Ardelian M. V. Skladnopidriadni prostorovo-ototozhniuvalni rechennia v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / M. V. Ardelian. – Kh., 2002. – 19 s.
2. Vykhovanets I. R. Semantyko-syntaksychna struktura rechennia : [monohrafiia] / I. R. Vykhovanets, K. H. Horodenska, V. M. Rusanivskiyi. – K. : Nauk. dumka, 1983. – 219 s.
3. Vykhovanets I. R. Hramatyka ukrainskoi movy. Syntaksys : [pidruchnyk] / I. R. Vykhovanets. – K. : Lybid, 1993. – 368 s.
4. Vykhovanets I. R. Skladnopidriadne rechennia / I. R. Vykhovanets // Ukrainska mova : entsyklopediia / [redkol. : V. M. Rusanivskiyi (spivholova), O. O. Taranenko (spivholova), M. P. Ziabliuk ta in.]. – K. : Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana, 2000. – S. 557.
5. Horodenska K. H. Deryvatsiia syntaksychnykh odynyts : [monohrafiia] / K. H. Horodenska. – K. : Nauk. dumka, 1991. – 192 s.
6. Horodenska K. Hramatychnyi slovnyk ukrainskoi movy: spoluchnyky / Kateryna Horodenska. – Kherson : KhDU, 2007. – 340 s.
7. Horodenska K. H. Spoluchnyky ukrainskoi literaturnoi movy : [monohrafiia] / K. H. Horodenska. – K. : In-t ukr. movy : Vyd. dim Dmytra Buraho, 2010. – 208 s.
8. Huivaniuk N. V. Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyts : [monohrafiia] / N. V. Huivaniuk. – Chernivtsi : Ruta, 1999. – 336 s.
9. Dubovyk L. Formalni zasoby realizatsii katehorii prychny / Liudmyla Dubovyk // Nauk. visnyk Khersonskoho derzh. un-tu : [zb. nauk. prats]. – Kherson : Vyd-vo KhDU, 2005. – Vyp. II. – S. 224–234. – (Serii «Linhvistyka»).
10. Dubovyk L. Typolohiia syntaksychnykh zviazkiv u skladnopidriadnykh recheniakh z pidriadnymy prychny / Liudmyla Dubovyk // Nauk. visn. Kherson. derzh. un-tu : [zb. nauk. pr.]. – Kherson : KhDU, 2006. – Vyp. III. – S. 35–38.
11. Zahnitko A. P. Teoriia suchasnoho syntaksysu : [monohrafiia]. – [Vyd. 3-tie, vypravl. i dop.] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : Don DU, 2008. – 294 s.

12. Zahnitko A. P. Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys : [monohrafiia] / A. P. Zahnitko. – Donetsk : TOV «VKF “BAO”», 2011. – 992 s.
13. Zaoborna M. S. Skladnopidriadni porivnialni rechennia v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / M. S. Zaoborna. – Kh., 1997. – 18 s.
14. Zarytska V. H. Synkretychni typy pidriadnosti v systemi skladnoho rechennia avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / V. H. Zarytska. – Dnipropetrovsk, 2005. – 19 s.
15. Zolotova G. A. Kommunykativnaia grammatika russkogo yazyka / G. A. Zolotova, N. K. Onipienko, M. Yu. Sidorova / [pod obshch. ried. H. A. Zolotovoi]. – M. : Yzd-vo Mosk. un-ta, Yn-ta russkoho yazyka RAN, 1998. – 528 s.
16. Kovalova N. O. Strukturni, lohiko-semantychni i funktsionalni typy dopustovykh rechen u suchasni naukovi movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / N. O. Kovalova. – Dnipropetrovsk, 2005. – 18 s.
17. Lomakovych S. V. Zaimennykovo-spivvidnosni rechennia v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... d-ra filol. nauk : spets. 10.02.02 «Ukrainska mova» / S. V. Lomakovych. – K., 1993. – 52 s.
18. Marakhovska V. H. Typy skladnopidriadnykh rechen z pidriadnymy prykomparatyvnymy : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / V. H. Marakhovska. – Zaporizhzhia, 1998. – 23 s.
19. Machak O. Yu. Syntaksychna struktura skladnopidriadnykh rechen z intensyvno-dopustovoio semantykoio : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. Yu. Machak. – Kirovohrad, 2010. – 20 s.
20. Mezhev O. H. Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyts : [monohrafiia] / O. H. Mezhev / [vidp. red. I. R. Vykhoanets]. – Lutsk : Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky, 2012. – 464 s.
21. Mirchenko M. V. Struktura syntaksychnykh katehori : [monohrafiia]. – [Vyd. 2-he, pererobl.] / M. V. Mirchenko ; [vidp. red. I. R. Vykhoanets]. – Lutsk : RVV «Vezha» VDU im. Lesi Ukrainky, 2004. – 393 s.
22. Oriekhov V. V. Funktsionalno-komunykativni vyjavy skladnopidriadnykh rechen pryslivnoho typu : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / V. V. Oriekhov. – Donetsk, 2006. – 20 s.
23. Rudenko N. Semantychni hrupy skladnopidriadnykh rechen z umovnoiu modalnistiu v suchasni ukrainskii literaturnii movi / Nataliia Rudenko // Linhvistychni studii : zb. nauk. pr. / vidp. red. H. I. Martynova. – Cherkasy : Brama-Ukraina, 2006. – S. 94–99.
24. Russkaia grammatika : v 2 t. / [gl. red. N. Yu. Shviedova]. – M. : Nauka, 1980. – T. 2 : Sintaksis. – 709 s.
25. Savchenko A. L. Konstruktyvni osoblyvosti pryslivnykh skladnopidriadnykh rechen ziasuvalnoho typu : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / A. L. Savchenko. – Dnipropetrovsk, 1999. – 14 s.
26. Tkach O. V. Skladnopidriadni rechennia z koreliatamy yakisno-kilkisnoi semantky v suchasni ukrainskii movi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 «Ukrainska mova» / O. V. Tkach. – Kh., 2000. – 18 s.

27. Khrystianinova R. O. Skladnopidriadni rechennia v suchasni ukrainskii literatur-nii movi : [monohrafiia] / R. O. Khrystianinova ; [vidp. red. I. R. Vykhoanets]. – K. : In-t ukr. movy ; Vyd. dim Dmytra Buraho, 2012. – 368 s.
28. Shulzhuk K. F. Syntaksys ukrainskoi movy : [pidruchnyk] / K. F. Shulzhuk. – K. : Vyd. dim «Akademiia», 2004. – 408 s.

Масицкая Татьяна. Семантико-синтаксическая зависимость причины в сложноподчиненных предложениях. В статье проанализированы сложноподчиненные предложения как деривационная база простых осложненных предложений. Установлено, что синтаксическое неравноправие свидетельствует о наличии в структуре сложноподчиненных предложения главной и придаточной предикативных частей, поэтому синтаксически зависимая придаточная часть подчинена главной. Основное внимание направлено на анализ придаточных частей с семантико-синтаксической зависимостью причины. Определено, что семантико-синтаксическую зависимость причины формируют подчинительные союзы. Придаточные части причины выражают собственно-причинную и несобственно-причинную семантико-синтаксическую зависимость. Выяснено, что сложноподчиненные предложения с зависимой придаточной частью причины выступают исходными конструкциями для производных простых осложненных предложений с зависимостью причины, на которую указывают причинные синтаксемы. Свертывание предиката подчиненной конструкции в сложноподчиненных предложениях с семантико-синтаксической зависимостью причины трансформирует конструкцию в простое неэлементарное предложение.

Ключевые слова: сложноподчиненное предложение, простое осложненное предложение, семантико-синтаксическая зависимость причины.

Masytska Tetiana. Causal semantic-syntactic dependency in complex sentences. The article describes complex sentences as a derivational base of simple expanded sentences. It has been specified that the syntactic inequality demonstrates presence of main and clause predicative parts in the structure of a complex sentence, thus a syntactically dependent clause of cause is subordinated to the main clause. The article focuses on analysis of clauses with causal semantic-syntactic dependency. It has been determined that the semantic-syntactic dependency is made by subordinating conjunctions. A clause of cause in a complex sentence expresses proper cause and improper cause semantic-syntactic dependency. It has been found that complex sentences with dependent subordinate causal parts are original structures for derivational simple expanded sentences with causal dependency represented by causal syntaxemes. Reducing a subordinate construction predicate in complex sentences with causal semantic-syntactic dependency transforms their sentence structure in a simple non-elementary sentence.

Key words: a complex sentence, a simple expanded sentence, causal semantic-syntactic dependency.